

วัดเทพพุทธาราม: ภาพสะท้อน วิถีชีวิต ความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน จังหวัดชลบุรี* Dhepbhudtharam: Reflection of the Way of Life and Believes of Thai-Chinese in Chon Buri

สุเทพ ไชวเจริญ (SUTEP SOWCHAREAN)**
บุญเลิศ ยองเพชร (BOONLERT YONGPHET)***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาประวัติและพัฒนนาการของวัดเทพพุทธาราม (เขียนสุตย์) อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี (2) ศึกษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน บริเวณวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ที่มีอิทธิพลต่อศิลปกรรมของวัดเทพพุทธาราม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative approach)

ผลการศึกษาพบว่า วัดเทพพุทธาราม หรือ “วัดเขียนสุตย์” เป็นวัดฝ่ายมหายานสังกัดคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย แห่งแรกของจังหวัดชลบุรี คำสอนมาจากนิกายเลี่ยมจง หรือ นิกายดามาน หรือ เซน สาขาหลินฉี (วิปัสสนากรรมฐาน) เป็นศาสนสถานที่สร้างโดยพระเถระจีนนิกาย ระบุว่า “พระอาจารย์ตี่กั๊” ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ศิลปกรรมและพิธีกรรมของวัด สะท้อนภาพวิถีชีวิตความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่รอบวัด ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความเชื่อในเรื่องบุญกรรมตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา (2) วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อของคนในชุมชน (3) ประเพณีและพิธีกรรมเป็นแบบแผนการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมงามของชุมชน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง วัดเทพพุทธาราม: ภาพสะท้อน วิถีชีวิต ความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน จังหวัดชลบุรี

** นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

คำสำคัญ: เทพพุทธาราม, วิถีชีวิต, ความเชื่อ

Abstract

The objectives of the research were to study (1) the history and development of Dhepbhudtharam Monastery (Sian Ehud Yi), (2) Thailand's Chinese descendants' lifestyle and culture, influencing of art and architecture in Dhepbhudthara, which included their mindset and beliefs of Thailand's Chinese descendants around Dhepbhudtharam in Mueang District, Chon Buri Province., and (3) the guidelines to preserve art and culture of Dhepbhudtharam Monastery in Mueang District, Chon Buri Province.

The result showed that Dhepbhudtharam Monastery was the first monastery of the Buddhist Mahayana Affiliation in Chon Buri Province. The teaching derived from Siam Jong Doctrine, Chan Doctrine, Zen Doctrine, or Lin Qi Branch (meditation). The ancient religious, built by the priest his name "Venerable Tak Hi", was located in Mueang District, Chon Buri Province. The symbolic meaning of culture and art in the architecture reflected mindset and beliefs of Thailand's Chinese in Chon Buri Province. The Thai-Chinese residents were influenced of artistic and cultural architecture, they support by donating land, money to preserve the building. This make the monastery magnificent so that it could be the center of people's devotion. The body of the dragon holding a fire pearl on the ridge of the roof was the combination of the characteristics in sacred animals such as the lizard or crocodile's body, snake's tail, fish scale, deer's antler, tiger's mouth, camel's head, hawk's claws. These symbolic were believed to protect people and destroy ghost and evil. The fire pearl was believed to symbol that could prevent fire.

Keywords: Dhepbhudtharam, Lifestyle, Beliefs

บทนำ

“วัดเทพพุทธาราม” หรือที่มีชื่อเรียกในภาษาจีนว่า “เขียนฮุดยี่” เป็นวัดจีนแห่งแรกของจังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่เลขที่ 686 ถนนสุขุมวิท ใกล้สี่แยกพนัส อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เป็นวัดจีนที่มีชื่อเสียง เป็นที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของฝ่ายมหายาน สังกัดคณะสงฆ์จีนนิกาย และเป็นปูชนียสถานอันสง่างามที่เก่าแก่ พระเถระจีน มีฉายาว่า พระอาจารย์ตักกี้ และชาวอำเภอเมืองจังหวัดชลบุรีได้ร่วมกันสร้างขึ้น บนเนื้อที่วัดในปัจจุบันประมาณ 30 ไร่เศษ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2504 พระอาจารย์ตักกี้ ได้เป็นเจ้าของวัดจีนประชาสโมสร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ระยะหนึ่งจึงลาออกจาริกแสดงพระธรรมศาสนา สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนชาวจีนตามจังหวัดต่าง ๆ เมื่อประมาณก่อนปี พ.ศ. 2470 เมื่อท่านจาริกถึงจังหวัดชลบุรี พุทธศาสนิกชนต่างพากันเลื่อมใสปฏิบัติทาของท่าน มีทายกทายิกา ผู้ใจบุญหลายคนได้ถวายที่ดิน เช่น นางถั่ง นายเผือด นางถมยา เพื่อให้ท่านได้สร้างวัดเพื่อจำพรรษา และตั้งชื่อวัดเป็นภาษาจีนว่า “วัดเขียนฮุดยี่” ต่อมาจึงตั้งชื่อเป็นภาษาไทยว่า “วัดเทพพุทธาราม” โดยมีเหตุของการตั้งชื่อวัดนี้ เพื่ออนุสรณ์ว่าเดิมก่อนที่ท่านจะบวชได้ถือลัทธิเต๋า มีอุดมคติสำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ท่านจึงนำชื่อมาผสมกัน ตั้งชื่อวัดว่า “วัดเขียนฮุดยี่” ส่วนทางวัดจีนประชาสโมสร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ท่านได้มอบหมายให้อาจารย์เซียงหัง ผู้ซึ่งเป็นศิษย์ผู้ดูแล

ในปัจจุบันวัดเทพพุทธาราม มีการเผยแผ่คำสอนของมหายาน นิกายเถรวาท หรือเซน สาขาหลินจี้ และนิกายสุขาวดี โดยทำการเผยแผ่พระธรรมมหายานในภาษาไทย ตลอดจนสอนการนั่งสมาธิแบบมหายาน วัดเทพพุทธารามเป็นวัดที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมจีนที่ถ่ายทอดมาเป็นระยะตั้งแต่เริ่มแรก มีการแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ที่ตั้งของวัดที่มีชุมชนจีน คนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีศาลเจ้าจีนตั้งอยู่ในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียงในบริเวณพื้นที่ศึกษา แสดงให้เห็นว่า ได้มีการสืบทอดความเชื่อจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในยุคปัจจุบัน จึงเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการ ศูนย์รวมทางพระพุทธศาสนา มหายาน และแหล่งรวมคนจีน ทำให้ชาวจีนหันมาสนใจในธรรมะคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้ วัดเทพพุทธารามยังได้มีสัญลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นมาจากรูปแบบวัฒนธรรมจีนผสมธิเบต นั่นคือ พระอุโบสถรูปแบบเจดีย์ 7 ชั้น ทรงระฆังคว่ำ

รอบอุโบสถเป็นใบเสมาแกะสลักจากหิน และมีรูปท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ เป็นศิลปะของทิเบต นอกจากนี้ ยังมีการจารึกอักษรภาษาทิเบต ด้านข้างของพระอุโบสถที่เป็นกุฏิสงฆ์ ผสมกับในปัจจุบันวัดเทพพุทธารามยังได้มีการสร้างถาวรวัตถุทางศิลปกรรมเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นถึงสายสัมพันธ์และความโยงใยระหว่างเชื้อชาติไทยและเชื้อชาติจีนที่มีพัฒนาการตามลำดับ (ประวัติวัดเทพพุทธาราม, 2537, หน้า 12-15)

ดังนั้น จากวิวัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติไทยและเชื้อชาติจีน ที่ถูกสืบทอดผ่านทางวัฒนธรรมและพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยสุโขทัยตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญ วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่ตั้งถิ่นฐาน ความคิด ความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน รวมไปถึงศิลปกรรม ของวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นวัดจีนแห่งแรกของจังหวัดชลบุรี และเป็นวัดจีนที่มีชื่อเสียงเป็นที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ตลอดจนเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และชุมชนโดยรอบ เพื่อที่จะนำข้อมูลและความรู้ที่ได้ไปใช้ในการเผยแพร่ต่อไปในอนาคตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

คำถามหลักของการวิจัย

1. อิทธิพล ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน บริเวณวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของวัดเทพพุทธารามอย่างไร
2. พระอาจารย์ตึกฮี้ มีบทบาทในการก่อตั้งวัดเทพพุทธาราม และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับวัดได้อย่างไร
3. ศิลปกรรมในวัดเทพพุทธาราม ได้แสดงออกถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาวพุทธนิกายมหายาน ของคนไทยเชื้อสายจีน ที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบวัดอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติ และพัฒนาการของวัดเทพพุทธาราม (เขียนสุตย์) อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ความเชื่อ ของคนไทยเชื้อสายจีน บริเวณวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ที่มีอิทธิพลต่อศิลปกรรม ของวัดเทพพุทธาราม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้ เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา และพัฒนาการ ของวัดเทพพุทธาราม (เขียนสุตย์) อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี รวมทั้งบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนโดยรอบ ที่ผ่านกระบวนการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ
2. ได้ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน อิทธิพล ความเชื่อ และความศรัทธา ที่แสดงออกมาในรูปของศิลปกรรม สามารถนำไปต่อยอดการศึกษาทางวิชาการได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญ วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่ตั้งถิ่นฐาน สัญลักษณ์ วัฒนธรรม และศิลปกรรม ของวัดเทพพุทธาราม ตลอดจนศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และชุมชนโดยรอบ ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) และข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนและสมบูรณ์ โดยเขตพื้นที่ที่ศึกษาคือ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดเทพพุทธาราม รวมถึงเขตพื้นที่ชุมชนโดยรอบ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากร และกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ที่วัดเทพพุทธาราม และ (2) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

สรุปผลการวิจัย

วัดเทพพุทธาราม หรือ “วัดเขียนสุดยี่” เป็นวัดในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน สังกัดคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย แห่งแรกของจังหวัดชลบุรี ซึ่งสืบสายคำสอนมาจากนิกายเสียมจง หรือ นิกายฉาน หรือ เซน สาขาหลินฉี (วิปัสสนากรรมฐาน) วัดเทพพุทธารามเป็นศาสนสถานอันสง่างามที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง ซึ่งสร้างโดยพระเถระจีนนิกาย ฉายาว่า “พระอาจารย์ตักฮี้” ท่านเป็นปฐมบูรพาจารย์ผู้สถาปนาสร้างวัด โดยมีเนื้อที่วัดในปัจจุบันประมาณ 30 ไร่เศษ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2504 ซึ่งปรากฏจากหลักฐานแผ่นป้ายไม้แกะสลักในวิหารพระรัตนตรัย ซึ่งบันทึกโดยมหาอำมาตย์ตรีพระยาพิพัฒน์ธนากร ได้จารึกไว้ว่า วัดนี้สร้างเสร็จในปีพุทธศักราช 2480 ในปัจจุบันนี้วัดเทพพุทธารามมีการเผยแผ่คำสอนของมหายาน นิกายฉาน หรือ เซน สาขาหลินฉี และนิกายสุขาวดีที่สำคัญ 2 แนวทาง ได้แก่ 1) ด้านการศึกษา คือ เป็นวัดที่มีการเผยแผ่พระธรรมมหายานในภาคภาษาไทย และ 2) ด้านการนั่งสมาธิ คือ เป็นวัดที่สอนการนั่งสมาธิแบบหนึ่งของมหายาน มีการเจริญอุสสติถึงพระอมิตาภะพุทธเจ้าเพื่อปรารถนาไปอุบัติยัสสุขาวดีพุทธเกษตร ตามพระคัมภีร์อมิตายุรยานสูตร

นอกจากนี้ วัดเทพพุทธารามยังได้มีสัญลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นมาจากรูปแบบวัฒนธรรมจีนผสมทิเบต ก่อสร้างเป็นรูปเจดีย์ทรงจีนสูง 7 ชั้น ด้านหน้าตรงข้ามประตูทางขึ้นพระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานของพระเวทย์โพธิสัตว์ ด้านในเจดีย์มีพระศรีศากยมุนีพุทธเจ้าเป็นประธาน พร้อมด้วยพระอัครโพธิสัตว์สาวก คือ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ และพระสมันตภัทรโพธิสัตว์ อยู่ด้านข้างทั้งสองข้าง สถาปัตยกรรมนี้สร้างขึ้นตามคติความเชื่อในพระสูตรมหายาน ชื่อพระสูตรว่า “อวตังสกคัมภวญฺหสูตร” ภายในเป็นภาพเขียนสีพระพุทธรูปเจ้าฝ่ายมหายาน และพุทธภาสิตฝ่ายมหายาน รอบอุโบสถเป็นใบเสมาแกะสลักจากหิน เป็นรูปทำวจตุโลกบาลทั้งสี่ ศิลปะทิเบต และมีจารึกอักษรภาษาทิเบต ด้านข้างของพระอุโบสถเป็นกุฏิสงฆ์สองชั้น ซึ่งแบ่งเป็นห้อง ๆ ด้านขวามือเป็นหอฉัน และด้านหลังหอฉันเป็นหออาคันตุกะ

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมจีนที่ถ่ายทอดมาเป็นระยะตั้งแต่เริ่มแรกของวัด ที่มีคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาประวัติ ความ

เป็นมา ความสำคัญ วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่ตั้งถิ่นฐาน สัญลักษณ์ วัฒนธรรม และศิลปกรรม ของวัดเทพพุทธาราม ตลอดจนศึกษาบทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างวัดเทพพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และชุมชนโดยรอบ แสดงให้เห็นว่า คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนได้มีการสืบทอดความเชื่อจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในยุคปัจจุบัน วัดเทพพุทธารามจึงเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการ ศูนย์รวมทางพระพุทธศาสนา และแหล่งรวมคนจีน ทำให้ชาวจีนหันมาสนใจในธรรมะคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผนวกกับในปัจจุบัน วัดเทพพุทธารามยังได้มีการสร้างถาวรวัตถุทางศิลปกรรมเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นถึงสายสัมพันธ์และความโยงใยระหว่างเชื้อชาติไทยและเชื้อชาติจีนที่มีพัฒนาการตามลำดับ

อภิปรายผล

วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี เป็นหนึ่งในผลิตผลความเชื่อและความศรัทธาของคนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่รอบ ๆ วัด ที่ประกอบด้วยความเชื่อในเรื่องการทำบุญสร้างวัดที่จะได้บุญมาก (หนังสือพระไตรปิฎก รวบรวมโดยแสงธรรม, 2556, หน้า 234) บวกกับพลังศรัทธาที่มีต่อพระอาจารย์ตักขี จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการบริจาคที่ดินเป็นทุนเดิม และความศรัทธาต่อพระสงฆ์ที่มีปฏิปทาอันงดงาม นามว่า พระอาจารย์ตักขี จึงได้ก่อกำเนิดเกิดเป็นวัดเทพพุทธารามขึ้นมา เมื่อประมาณ 100 ปีก่อน และมีพัฒนาการตามลำดับ ในขณะเดียวกัน สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพเขียนต่าง ๆ สัญลักษณ์และรูปเคารพที่ปรากฏในวัด ล้วนได้รับอิทธิทางด้านศิลปะจากจีนและทิเบต เนื่องจากพระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) เป็นคนจีน และได้ไปปฏิบัติธรรมอยู่ในทิเบตหลายปี จึงได้นำเอาศิลปะและสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาพัฒนาวัดเทพพุทธาราม ประกอบกับชาวไทยเชื้อสายจีน หรือชาวจีนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ วัด ในยุคสร้างวัดแรก ๆ ก็ล้วนได้รับอิทธิพลความเชื่อจากวัฒนธรรมจีนศิลปะต่าง ๆ ที่ปรากฏในวัดเทพพุทธารามจึงออกไปแนวทางศิลปะจีนผสมทิเบต

อย่างไรก็ตาม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวัดเทพพุทธาราม ล้วนสะท้อนออกมาในทางที่เป็นมงคลตามความเชื่อของพุทธศาสนา นิกายมหายาน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวจีนสืบมา

วิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่รอบ ๆ วัด ซึ่งเป็นชาวพุทธ นิกายมหายาน ได้แสดงออกมาในรูปแบบของศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัดเทพพุทธาราม ซึ่งมีความหมายในทางที่เป็นมงคล และความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปศาสนา จึงสื่อออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์มงคลต่าง ๆ เช่น ผลไม้ ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ สิ่งของเครื่องใช้รวมถึงภาพบุคคล มาใช้เป็นสัญลักษณ์มงคลที่แสดงออกถึงความร่มเย็นเป็นสุข ความสมหวัง ความแคล้วคลาดปลอดภัย ความเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

หลาย ๆ ส่วนของสถาปัตยกรรมภายในวัด มีปรากฏรูปสัญลักษณ์มงคล เช่น วิหารส่วนหน้าที่มีการประดับสัญลักษณ์มงคลไว้จำนวนมาก มากกว่าวิหารหลักและวิหารบูรพาจารย์ ซึ่งตรงกับรูปแบบของภาคใต้ในประเทศไทย โดยเน้นการประดับภายนอกของอาคารตามส่วนต่าง ๆ บนสันหลังคาและมุมชายคา มีรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น มังกรชูไข่มุก เป็นการจินตนาการภาพสัตว์มงคลหลายชนิดรวมกัน ได้แก่ ลำตัวคล้ายกิ้งก่าหรือจระเข้ ส่วนหางเป็นลักษณะของงู มีเกล็ดเหมือนปลา มีเขาเหมือนควง ปากกว้างเหมือนเสือ หัวเหมือนอูฐ เท้าเหมือนเหยี่ยว เป็นต้น โดยเชื่อว่า มังกรจะช่วยขจัดภูตผีปีศาจในชุมชนไม่ให้มาทำอันตรายใด ๆ กับคนในชุมชน เชื่อว่า จะสามารถดับไฟ อันหมายถึงความร้อนและกิเลสทั้งหลายได้ และยังให้อาณาและบารมีด้วย

ไข่มุก มีการสร้างคู่กับมังกรเพื่อป้องกันไฟเช่นเดียวกัน รวมทั้งช่วยในการเรียกลม เรียกฝน และปราบภูตผีปีศาจด้วย

หงส์คู่ 1 ใน 4 ของสัตว์มงคล มีความหมายทางสัญลักษณ์เหมือนกับมังกร คือ ขจัดภูตผีปีศาจ หงส์เป็นนกทิพย์ของจีน มีศีรษะคล้ายพญาลอ งจอยปากคล้ายนกนางแอ่น คอคล้ายเต่า รูปลายคล้ายมังกร บินเข้าหาดอกโบตันคู่ระหว่างกลางของแถบหลังคา

ดอกโบตัน มีความหมายถึง ความร่ำรวย เกียรติยศ ความเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ศิลปกรรมของวัดเทพพุทธารามดังกล่าว สร้างขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธรูป และพระเถระสงฆ์จีน “พระอาจารย์ตักสิ” เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อของชาวจีนอพยพและคนไทยเชื้อสายจีน ที่อยู่บริเวณรอบ ๆ วัด

สัญลักษณ์เหล่านี้ ล้วนเป็นสัญลักษณ์ทางด้านมงคล สร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ช่วยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน สร้างความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต รวมทั้งความปลอดภัยต่าง ๆ เป็นต้น

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือและแบบแผนทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้คนในชุมชนรอบวัดเทพพุทธารามได้สืบทอดและรักษาวัฒนธรรมอันดีงามมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังเป็นการรวมญาติและการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ให้มีความสัมพันธ์ที่ดีและรักษาวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนไว้อย่างต่อเนื่อง ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญของวัดเทพพุทธารามและชุมชนรอบ ๆ วัดที่สำคัญ เช่น

พิธีตรุษจีน เป็นวันขึ้นปีใหม่ของจีนคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนมีการไหว้บรรพบุรุษและทำบุญไหว้พระ เพื่อความเป็นสิริมงคลแต่ตัวเองและครอบครัว มีการสะเดาะเคราะห์แก้ปิ้ง

พิธีกินเจ เป็นเทศกาลถือศีลกินผัก ละเว้นการกินเนื้อสัตว์และผักห้าอย่างที่ทำให้เกิดกำหนด

พิธีทิ้งกระจาดแจกไทยทาน จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตามปฏิทินจีน ประมาณปลายเดือนสิงหาคม หรือต้นเดือนกันยายน ชาวจีนเรียกกันว่า “ซีโกว” หมายถึง การบริจาคทานให้แก่ดวงวิญญาณไร้ญาติ ซึ่งบางแห่งก็เรียกว่า “โหวไต่ว” แปลว่า การโปรดสัตว์ เป็นต้น

พิธีกวนเตี๊ยะ เป็นพิธีสวดของคนจีนเวลามีคนตาย เรียกว่าสวดกงเต๊ก คล้ายกับสวดอภิธรรมของไทย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ชาวจีนแผ่นดินใหญ่ได้เดินทางออกแสวงหาอนาคตใหม่ในต่างแดน โดยเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก สำหรับประเทศไทยการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคตะวันออก สันนิษฐานว่าเข้ามาตั้งแต่ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา เริ่มแรกมาอยู่บริเวณจังหวัดชายทะเล เช่น ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยจังหวัดจันทบุรีมีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมาก และมีธุรกิจต่อเนื่องที่สำคัญด้วย เพราะจันทบุรีมีไม้ตะเคียนจำนวนมาก (วันชัย แก้วไทสุน, 2555, หน้า 391) ในเขตจังหวัดชลบุรีสันนิษฐานว่าคงอพยพมาในช่วงเดียวกัน

คนจีนโดยพื้นฐานแล้วนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน เพียงแต่คนละนิกาย ล้วนสอนให้คนทำความดี และเชื่อในเรื่องบุญกรรม การอพยพไปแสวงหาอนาคตใหม่ในต่างแดนนั้น ขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งแน่นอนว่าสิ่งที่คนจีนนับถือและยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางใจนั้น คือพระพุทธศาสนานั่นเอง แม้จะคนละนิกาย แต่แก่นคำสอนก็เหมือนกัน

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนและวัดเทพพุทธาราม เป็นกิจกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน สะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นพิธีกรรม ประติมากรรม และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในวัดเทพพุทธาราม ความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ วัด ได้ถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมและรูปสัญลักษณ์อื่นเป็นมรดก เพื่อความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของคนในชุมชนนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจัดให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดเทพพุทธาราม
2. ภาครัฐควรเข้ามามีส่วนในการจัดทำแผนการบูรณะวัด และสนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอ เพื่อให้ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ คงอยู่สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรม ของวัดเทพพุทธารามในรอบปีอย่างละเอียด เพื่อเชื่อมโยงแนวคิด วิถีชีวิตของชุมชน รวมถึงการปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายจีน ระหว่างวัดจีนต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่อให้ทราบความเหมือนหรือความแตกต่างกันในแต่ละแห่ง

บรรณานุกรม

- คณะสงฆ์จีนนิกาย. (2531). *พระพุทธศาสนาหายาน*. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2546). *วิถีจีน*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- รุ่ง สุจินันท์กุล. (2542). *การศึกษาเพื่อเสนอแนวคิด ในการอนุรักษ์ศาลเจ้าจีน ในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5*. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาสถาปัตยกรรม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันชัย แก้วไทรสุน. (2555). *วัดจีนประชาสโมสร (เล่งฮกยี่) : ศิลปกรรม ความหมาย ทางสัญลักษณ์และบทบาทวัดพระพุทธศาสนาฝ่ายจีน*. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วัดเทพพุทธาราม. (2537). *ประวัติวัดเทพพุทธาราม*. พระพุทธศาสนาหายาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งนคร.
- หนังสือพระไตรปิฎกรวบรวมโดยแสงธรรม. (2556). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- หลวงจีน วิศวัตต มณีปัทมเกตุ. (2557, 6 พฤศจิกายน). พระวัดเทพพุทธาราม. สัมภาษณ์.
- หลวงจีน เสี่ยวเฮ่า. (2557, 30 ตุลาคม). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพพุทธาราม. สัมภาษณ์.
- หลวงจีนธรรมรักษ์จีนประจิต. (2557, 28 ตุลาคม). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพพุทธาราม. สัมภาษณ์.
- หลวงจีนใบฎีกา (เย็นเมียง). (2557, 17 ตุลาคม). เจ้าอาวาสวัดเทพพุทธาราม. สัมภาษณ์.